

YEDİ İKLİM

NASREDDİN HOCA
ÖZEL SAYISI

EDEBİYAT • KÜLTÜR • SANAT • AYLIK DERGİ • EYLÜL-EKİM 2001 • FİYATI: 6.000.000 (KDV DAHİL)

N. Ahmet Özalp
Hasan Aycın
Ali Haydar Haksal
Ali Günvar
Şaban Abak
Ahmet Albayrak
Mustafa Duman
Seyfettin Ünlü
Adnan Karaismailoğlu
Yakup Şafak
M. Sabri Koz
Hayriye S. Yenisoğlu
Lamiya Haciosmanoviç
Kerima Filan
Altay Suroy Recepoğlu
Saim Sakaoğlu
Kâzım Hacımeylîç
Haşim Karpuz
İsmail Güleç
Alim Yıldız
Servet Kızılay
Konur Ertop
Ferit Öngören
Orhan Çeker
Yakup Civelek
A. Esat Bozyiğit
Ahmet Demirtaş
Selçuk Çıkla
İbrahim Demirci
Mustafa Miyasoğlu
Masud Akhtar Shaikh
Sabahattin Özkan
Şemsettin Küzeci
Gönül Yonar Utku
Ahmet Baydar

138-9

Nasreddin Hoca Adına Uydurulmuş Fıkralar Kitabı

Selçuk ÇIKLA*

Nasreddin Hoca Tipolojisi, hem Hoca hakkındaki tarihî kaynaklarda yer alan bilgi ve belgelere hem de onun fıkralarına dayanılarak hazırlanmalıdır. Nasreddin Hoca Fıkraları Tipolojisi ise fıkraların dil, din, kültür, toplum, tarih ve folklor açılarından incelenerek ortak, benzer ve farklı yönleri çıkarılmak suretiyle hazırlanmalıdır. Bu iki tür tipolojiye uymayan fıkralar uydurma sayılmalıdır.

Nasreddin Hoca fıkraları, bugüne kadar halk arasında oluşan genel izlenime göre ince bir zekânın, hem güldüren hem düşündüren bir espiri kabiliyetinin, aynı zamanda XIII. yüzyıl Türk hayatının farklı görünümünü içeren bir anlayışın ürünleridir.

Nasreddin Hoca fıkralarının en temel özelliği, bu fıkraların Hoca'nın yaşadığı dönemdeki toplumun genel yapısına uygun bir ortamda vuku bulan olaylardan müteşekkil olmalarıdır. Bu durumda Nasreddin Hoca'nın yaşadığı devrin gerçeklerine uymayan fıkralar ona ait sayılamaz/sayılmamalıdır.

Kısa, özlü, ince bir ironiye sahip, yaşadığı devrin özelliklerine uyan, Türk toplumunun kültür ve ahlâk yapısına ters düşmeyen fıkraların, yani gerçekten Nasreddin Hoca'ya ait olduğu tespit edilebilenlerin titizlikle bir araya toplanmasına büyük ihtiyaç vardır. Yüzlerce kitap ve dergide Nasreddin Hoca'ya atfedilen fıkralardan hangilerinin gerçekten ona ait olduğunu tespit etmek zor değilse bile, bugüne kadar böyle bir çalışmanın yapılmamış olması da aslında bu işin pek kolay olmadığını göstermektedir.

"Hoşgörülü, hazır cevap, dindar, güldürürken düşündüren, kıvrak bir zeka ve espiri kabiliyetine sahip olan Nasreddin Hoca 700 yıldır herkesin sevgisini kazanmış bir halk adamıdır. Kültür tarihimizin fıkra kişileri arasında Nasreddin Hoca kadar bütün dünyada ün yapmış bir başka kişiliğe sa-

hip değiliz. Bugün her nesilden insanlarımızın, gerçekten Nasreddin Hoca'nın fıkraları olduğu ihtimali en yüksek fıkraların bir araya toplandığı eserlere sahip olması ve bu eserlerin eğitim-öğretimin her basamağında okunması gerekmektedir.

İşte biz bu yazımızda, ileride yapılması arzu edilen böyle bir çalışmaya küçük bir katkıda bulunmak amacıyla Nasreddin Hoca adına uydurulmuş fıkraları ihtiva eden bir kitapla ilgili bazı tespitlerimizi sunacağız.

Kapağında yazarının adı verilmemiş olan *Nasreddin Hoca. Fıkraları, Anlattıkları, Zendostlukları* adlı kitap¹ büyük oranda Nasreddin Hoca adına uydurulmuş fıkralardan oluşan bir eserdir. Yazarın kitapta adını vermemesinin birinci sebebi, fıkraların çoğunun uydurma olmasında aranmalıdır. Yazarın kitapta adını vermemesinin ikinci ve daha önemli bir sebebi ise Nasreddin Hoca'nın Türk kültüründe edinmiş olduğu mevkiye tamamen ters bir manzara çizen *Hoca'nın Zendostlukları*, yani *Hoca'nın Zamparalıkları (Kadın Düşkünlükleri)* başlıklı bölümde yer alan fıkralarda anlatılanlardır.

127 sayfalık kitap üç bölümden oluşmaktadır:

1. Nasreddin Hoca Fıkraları

30 sayfa olan bu bölümde 76 fıkra yer almaktadır. Bu bölümde Nasreddin Hoca fıkraları olarak anlatılan fıkraların az bir kısmı uydurma olmayan, herkesin bildiği fıkralardır. Bu fıkraların

diğer kısmı ise ya uydurma olduğu kolaylıkla anlaşılabilen ya da Nasreddin Hoca fıkralarını hiç okumamış bir kişide bile uydurma olduğu izlenimi bırakan fıkralardır.

Uydurma olmayan iki fıkra:

Aşağıda görülen iki fikranın ilki çok ünlü bir Nasreddin Hoca fıkrasıdır. Buradaki ikinci fıkra da çokça bilinen bir fıkradır, ancak bu fikranın son cümlesinin fikraya sonradan eklendiği görülür. Çünkü fikranın düşündüren tarafı "Bereket versin, eşeğin üstünde ben yoktum." cümlesinde saklıdır ve fıkra bu cümleyle son bulmalıdır. Bu cümleyi okuyan/dinleyen bir kişi hem tebessüm eder hem de nükteyi rahatlıkla anlar. Böyle olunca "Üstünde olsaydım ben de kaybolacaktım." cümlesi fikranın değerini azaltmakta ve espiri kabiliyetini zayıflatmaktadır.

a. *Hoca'ya kaç yaşında olduğunu sormuşlar. "Kırk yaşındayım!" demiş. On sene sonra bir kere daha sormuşlar. Yine "Kırk yaşındayım!" diye cevap verince:*

— *Yahu, on sene evvel kırkıdayım, dedindi. Bu nasıl olur, sualine şu cevabı vermiş.*

— *Er olan sözünden dönmez. Söz bir Allah bir. (s. 23)*

b. *Hoca merkebinin kaybetmiş, hem arar, hem kendi kendine:*

— *Çok şükür Allahım, çok şükür Allahım! demiş. Birisi onun böyle şükrettiğini işitince merak ederek sormuş.*

Hoca şu cevabı vermiş:

— *Bereket versin, eşeğin üstünde ben yoktum. Üstünde olsaydım ben de kaybolacaktım. (s. 17)*

Uydurma olduğu kolaylıkla anlaşılabilen birkaç fıkra:

Aşağıdaki üç fıkradan birincisinin nükte vasfının zayıf olduğu, ikincisinin tarihî gerçeklere uymadığı, üçüncüsünün ise son yüzyıl içinde günümüz fıkralarına benzetilerek uydurulmuş olduğu görülmektedir. Bunlar kitabın birinci bölümünde bulunan ve uydurma olan veya uydurma olduğu izlenimini veren fıkralardır.

a. *Bir gün su testisini dereye düşürmüş. Derenin başında beklemiş.*

— *A Hoca, ne bekliyorsun? diye sormuşlar.*

— *Testiyi suya düşürdüm. Çıkınca boğazına sarılacağı, cevabını vermiş. (s. 24)*

b. *Hoca'ya bir Akşehirli kadın İstanbul'da rastlayarak der ki:*

— *Ey Hoca! Sana neler oldu; sen buralarda pek azmışsın; Hafize kadın seni evvelki gün Beyoğlu'nda görmüş:*

Hoca derhal bu iftirayı şöyle tekzip eder:

Hafize'nin bütün dedikleri yalan. Ben daha Beyoğlu'na ayak basmadım. Sonra da Hafize karşı kaldırımdan gidiyordu beni nereden görmüş. (s. 22)

c. *Bir gün Hoca'ya yolda bir köylü karşı gelmiş.*

— *Hocam saat kaç? diye sormuş da, o da şu cevabı vermiş:*

— *Topu topu bir saatim var.*

— *Hayır, saat kaç geldi demek istedim.*

— *Doğrusu kösteğiyle, anahtarıyla, tamiriyle doksan akçaya kadar geldi.*

— *Yok hocam anlatamadım. Akşama ne var?*

— *Akşama mı? Taze soğan, beyaz peynir, karpuz..*

— *O da değil. Yahu ne zamandayız?*

— *Tam yazın sonu.*

— *Allah Allah. Zaman ne zaman diyeceğim be adam.*

— *Bunu bilmeyecek ne var; âhir zamandayız. (s. 7-8)*

2. Nasreddin Hoca'nın Anlattıkları

62 sayfa olan bu bölümde 121 fıkra vardır. Kitapta birinci bölümden üçüncü bölüme doğru gidildikçe uydurma fıkraların sayısı artmakta ve bu fıkraların uydurma olduğunu anlamak kolaylaşmaktadır. Birinci bölümdeki fıkraların bir kısmı uydurma değildir ve bir kısmı da uydurma izlenimi vermektedir, demiştik. Artık ikinci bölümde yer alan fıkraların büyük oranda uydurma oldukları görülür. Bu fıkraların uydurma olduklarını birkaç açıdan anlamak mümkündür:

a. Bu bölümde yer alan fıkraları guyâ Nasreddin Hoca kendi ağzından anlatmaktadır. Bugüne kadar anlatılan veya kitaplarda yer alan Nasreddin Hoca fıkralarının daima üçüncü tekil şahıs anlatıcısı tarafından aktarıldığını gördük. Nitekim kitabın birinci bölümünde yer alan fıkralar da üçüncü kişi tarafından ('o' anlatıcısı) anlatılmaktadır:

"Hoca bir gün köyünde rast geldiği bir köylüye merkebinden şikayet etmiş."

Nasreddin Hoca; Fıkraları, Anlattıkları,
Zendostlukları (1927)

"Hoca'ya bir gün komşularından bir kadın bir kâğıt uzatarak:"

"Hoca bir gece evinde otururken damda bir hırsızın dolaştığını sezmiş."

"Hocanın bir gün ayağında çıban çıkmış."

Ancak ikinci bölümdeki fıkralardan bir tanesi bile böyle başlamaz. Bunları yazar, guyâ Nasreddin Hoca anlatıyormuş gibi dillendirir. Bunu da bölümün adından -Nasreddin Hoca'nın Anlattıkları- ve fıkralarda kullanılan dilden çıkarmak mümkündür:

a. Herifin biri, arkadaşına:

— Bugün, Hızır'ın kaçırır? diye sormuş.

Öteki de:

— Ben, bu memleketin yabancısıyım. Burada Hızır ayı kaç gündür, bilir miyim? demiş. (s. 34)

b. Vaktiyle eski usul kimyagerlik yaparak altın bulmaya uğraşan zirzoplar varmış ya bunlardan biri, aylarca, yıllarca kimya kavanozları arasında ömrünü geçirerek sonunda hasta olmuş. Gözleri bozulmuş. Müracaat ettiği doktor işi beş yüz liradan tutturarak nihayet tedavisi için iki yüz elli li-

raya razı olmuş. Kimyadan altın yapmaya özenen bu zavallı, içini çeke çeke paraları sayarken, doktor da gülerek:

— Gördün mü kimyayı!.. demiş, işte kimya buna derler. (s. 40)

b. Bu bölümde bulunan fıkralardan bir ikisi hariç diğer hiçbirinde Hoca veya Nasreddin Hoca adları geçmez. Çünkü bu fıkraları Nasreddin Hoca'nın kendisi (!) anlatmaktadır. Bu fıkralar içinde Harun Reşid, Mansur, Me'mun adlarındaki halifeler ve Karakuş'la, hatta Aristo ile ilgili fıkralar da vardır:

a. Mansur Halife, Şam'ı işgal ettikten birkaç gün sonra eşraftan biriyle konuşurken demiş ki:

— Dikkat eder misiniz ki, memleketinizi işgal edeli beri, veba hastalığı buralara uğramaz oldu.

Müstevli halifenin bu sözü, Şamlıyı kızdırmış:

— Allah, iki belayı birden musallat etmez, demiş. (s. 46-47)

b. Meşhur Aristo, bir gün gayet yakışıklı ve güzel bir genç kıza tesadüf etti. Yolda durdurup konuşmak istedi. Fakat kızın verdiği cevaplar o kadar bayağı idi ki Aristo'nun canı sıkıldı:

— Ne güzel ev.. Ama, ne fayda ki içinde kimse-ler yok, dedi. (s. 36)

Bu bölümde bu tür fıkralar dışında herkes tarafından bilinebilecek olan, eski dönemlere ait, biraz da evliya menkıbelerine benzeyen ve tabii ki Nasreddin Hoca ile hiçbir ilgisi bulunmayan fıkralar da vardır:

a. Zariflerden biri demiş ki:

— Tükürük şifadır. Hatta, hayvanlar yaralarını yalaya yalaya iyi ederler. İnsanın yarası yalamakla iyi olur. Fakat kim yalayacak? Bir yalayıcı bulmalı... (s. 34)

b. Dilencinin biri, büyük bir konağın kapısını çalmış:

— Allah rızası için bana bir şey verin. Bir parça ekmeğe razıyım.

— Ekmek yok, demişler.

— Biraz yoğurt olsun verin!

— Yoğurt yemek âdetimiz değildir.

— Canım, yemek kııntısı filan da mı kalmadı? demiş:

— *Kalmadı.*
 — *Bir bardak şerbet olsa bari..*
 — *Bizde şerbet ne arar?*
 — *Haydi, hepsinden vaz geçtik.. Bir yudum su içeyim de gideyim.*

— *Su var ama, içecek tasımız yok.*

Dilenci bu son cevabı da aldıktan sonra, köşe penceresinde keyif çatan ev sahibine seslenmiş:

— *Ya, niçin bu koca binada oturursun efendi, demiş, kalk da beraber dilencilik edelim.. (s. 61-62)*

3. Hoca'nın Zendostlukları

Kitapta uydurma olduğu en çok belli olan fıkralar bu bölümdekilerdir. Bu fıkralar, *Nasreddin Hoca'nın Anlattıkları* bölümünde olduğu gibi insanlar arasında anlatılagelen, konuca basit, pek de ince nüktelere sahip olmayan fıkralardır. Bu fıkraların hiçbirisi özellikle açık-saçıklıkları dolayısıyla Nasreddin Hoca'ya ait olan fıkraların havasına sahip değildir. Üstelik bunlardan bazıları Hoca'nın yaşadığı dönemin tarihî gerçeklerine de uygun değildir:

a. *İstanbul'un Florya isminde meşhur bir deniz banyosu yeri, bir de Altunkum diye yeni açılan sahili var ya. Geçenlerde herkes sıcaktan domates gibi kızardığı bir gün oralara kapağı attım. Aman Allah ne yer onlar yahu.*

b. *Geçen gün tramvayda otururken içeriye telli kavak yaprağı gibi saçlarına kadar titreyen bir hanım kız girdi. Kollar, gerdan, yumuk yumuk diz kapakları meydanda. Az kaldı beyaz sakalımla günaaha giriyordum. La havle deyip başımı çevirdim.*

c. *Bir gün, üç arkadaşı Beyoğlu'nda dolaşırken civelek bir Rus kızına rastladık. Fakat kız da ne kız ya...*

Tarihî açıdan Nasreddin Hoca'nın yaşadığı toplumun gerçeklerine değil de, kitabın yayımlandığı 1927 yılının toplumuna uyan bu anlatımlardan sonra, bu bölümdeki diğer fıkralar da gûyâ Nasreddin Hoca ağzından, bu sefer birinci tekil şahıs anlatıcı tarafından anlatılmaktadır:

Ah Karanfil Hanım!

Bir vakitler mahallenin yedi bela bir gözdesi vardı. Saçlarının arasından karanfil eksik olmadığı için külhan beyler "Karanfil Hanım" diye isim

takmışlardı. Karanfil Hanım'ın yüreği yayla cevizi gibi sert, tabiatı Arap kırsığı gibi haşarı, sözü tok idi. Onun için herkes ondan korkardı. Ağzımıza layık puf böreği gibi vücudunu, sütlaç gibi beyaz tenine ayılıp bayılmayan kalmadığı için hep uzaktan, korka korka peşine düşerdik.

Nihayet bu dul kadının doya doya kokusunu almak yine bana nasip oldu. Zaman şimdiki gibi olmadığı için bin defa düşündükten, bin tertip aldıktan sonra Karanfil Hanım'ı bir gece yarısı babamın evine çektim. Ayaklarımızın ucuna basa basa merdiveni çıktık. O gece sabaha kadar süreceğim keyfe bilenmiş sustalı çakı gibi odada hazzırlanırken Karanfil Hanım bir yaygara kopardı ama ne yaygara, ne yaygara.. Yedi mahalle ayağa kalktı. Yangın var, diye mahallenin tulumbacıları kapıya toplandı. Babam yatağından sıçrayıp kendini sokağa attı. İş anlaşıldıktan sonra sokağa atılan iptida ben, sonra Karanfil Hanım ha. İş anlaşıldı dedim a... Karanfil Hanım'ın ayağından bir sıçan geçtiği için başıma bu rezalet gelmişti. (s. 109-110)

Görüldüğü gibi bu kitapta anlatılan fıkraların büyük çoğunluğu, Nasreddin Hoca'nın şahsiyeti ve onun fıkraları hakkında oluşmuş genel kanılara uymamaktadırlar. Bugün için Nasreddin Hoca fıkralarını ihtiva eden kitaplara bilerek veya bilmeyerek konulmuş olan uydurma birçok fıkranın da titiz bir çalışma sonucunda ortaya çıkarılması mümkün gözükmektedir.

Kitaplarda yer alan veya ağızlarda anlatılan fıkraların hangilerinin Nasreddin Hoca'ya ait olduğunu tespit edebilmenin en doğru yolu, hem bir *Nasreddin Hoca Tipolojisi* hem de bir *Nasreddin Hoca Fıkraları Tipolojisi* çıkarmaktır. Nasreddin Hoca Tipolojisi, hem Hoca hakkındaki tarihî kaynaklarda yer alan bilgi ve belgelere hem de onun fıkralarına dayanılarak hazırlanmalıdır. Nasreddin Hoca Fıkraları Tipolojisi ise fıkraların dil, din, kültür, toplum, tarih ve folklor açılarından incelenerek ortak, benzer ve farklı yönleri çıkarılmak suretiyle hazırlanmalıdır. Bu iki tür tipolojiye uymayan fıkralar *uydurma* sayılmalıdır. •

DİPNOTLAR

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi
 1 *Nasreddin Hoca. Fıkraları, Anlattıkları, Zendostlukları, İlhâmî-Fevzî Matbaası, İstanbul 1927.* Not: Yazı içinde verilen sayfa numaraları bu baskıya aittir.